

Mədəniyyət ən vacib istehlakdır, su kimi, çörək kimi. Mədəniyyəti yoxsul olan insan cəmiyyət üçün təhlükədir, hədədir. Cəmiyyət üçün təhlükə yalnız mühəribələr, fəlakətlər, aqlı deyil, mədəniyyətsizlik də böyük təhlükədir əslində. Bizi insan edən dəyərlər toplusu - danışq və ifadə tərzi, davranış formaları, hörmət, empatiya, vicdan, məsuliyyət kimi xüsusiyyətlər həm də mədəni cəmiyyət yaratmağın şərtidir. Bəs necə mədəni olmaq olmalı, necə mədəniyyətli cəmiyyət formalaşdırılmalı, mədəniyyəti haradan mənimşəməli?

Muzeylər, teatrlar, kinolar...

Mədəniyyəti həm də muzeylər istehlak edirdik bir zamanlar. Tarixin yaddaşındakı müharibələri, mədəni-tarixi nümunələri muzeylərdən öyrənirdik. Geniş rakursdan düşünməyi öyrənmək, fərqli sivilizasiyaları miniatür də olsa görmək, tanımaq və mədəni zənginliyindən xəbərdar olmaq üçün muzeylər olduqca əhəmiyyətli mədəniyyət ocaqlarıdır. Dünyanın hər yerində insanlar həm yaşadıqları ölkənin, həm də səfər etdikləri ölkəyə gedəndə onun tarixi abidələri, qədim yaşayış məskənləri ilə maraqlanırlar.

Əgər bir alman, bir fransız və yaxud bir ingilis bizim ölkəyə gelirse mütləq qədim abidələrimizi görməyə gedəcək. Hər birimiz Qız Qalasına, Atəsgahə, içəri Şəhərə, Şirvanşahlar Sarayına və oxşar abidələrimizi, muzeyləri ziyarəte

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkışafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə "elmi-kütləvi, mədəni-maarif, təhsil proqramlarının hazırlanması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb.

simaların əli ilə yoğrulan teatr dövrün bütün çatışmazlıqlarını səhnəyə çıxardı, insanları baxmağa, düşünməyə, nəticə çıxarmağa sövq elədi. Xalq teatra baxa-baxa mədəni istehlak səbetinin çəkisini artırdı.

Zamanla teatrlar mədəniyyət beşiyi oldu, qadın aktrisalar səhnəyə çıxdı, dünya şöhrəti əsərlər səhnələşdirildi, teatrlar axın-axın tamaşaçı gəldi, aktyorlar səhnəsəhər, kənd-kənd gəzib tamaşalar göstərdilər. Teatra baxa bilmək üçün insanlar uzaq yollardan gelirdilər, tamaşanı görə bilmək üçün saatlarla zəlin qapısında gözləyirdilər. Dövrümüzde tamaşaşa, teatra olan bigənəliklə müşayisədə əsrin əvvəlindəki mədəni aqlı tərəziyə qoyulmayacaq qədər təzadlıdır.

İndi teatrlara maraq yalnız yeni il, Novruz bayramı ərefəsində aktuallaşır – balacalarca təşkil olunmuş tamaşalarla görə. Bayram münasibəti ilə səhnələşdirilmiş tamaşalarдан əlavə nümayiş olunan, tamaşaçı istehlakına təqdim edilən teatr nümunələri var, lakin əvvəlki anşlaq yoxdur. Təəssüf ki, qiyməti o qədər də çox olmayan teatr biletlerinə ödəniləcək pula heyfi gələn cəmiyyət formalaşıb. Xüsusi gənc nəslin teatra marağının getdikcə yox olması mədəni istehlak üçün parlaq

mövzuların, intim məsələlərin, enest münasibətlərin müzakirə edildiyi efirdən hansı mədəniyyəti istehlak etmək olar ki? O sosial layihə adı verilən əxlaqsız davranışlar təbliğ edən verilişlərdə nə nümayiş etdirilir: azyaşlı övladları atıb başqa kişi ilə qaçan qadınlar, evdən qaçan arvadına yalvaran kişi, xəyanət üstündə yaxaladığı arvadının video-görüntülərini efirdə nümayiş etdirənlər, ərinin işə yola salıb evə başqa kişi salan qadınlar, qardaşının qızını qaçırb inest münasibət yaşayış evli kişilər... Mədəni istehlak səbetinə onlar nə vere bilər ki? Onları efirdə bir-birinə yalvardan, söyüdürüb telekanallar nə verəcək mədəniyyətə?

Sosial şəbəkələr mədəniyyətimizi pozur?

Lap əvvəller – hələ internetin həyatımıza yeni girdiyi vaxtlar əksəriyyətimiz ondan mədəni səviyyəmizi yüksəltmək üçün istifadə edirdik – PDF kitab oxuyurduq, sənədlə və ya bədii filmlərə baxırıq, məşhur bloq yazarlarını izləyirdik, "youtuber"lərin səyahət videoları ilə dünyani öyrənirdik, fərqli mədəniyyətlər tanıydıq. Dözdür, o vaxtlar da tanışlıq üçün "mail.ru" çatında "yatan"lar vardi, amma çoxluq internetin faydasını görürdü, sayəsində mədəni toxluq yaşayırı.

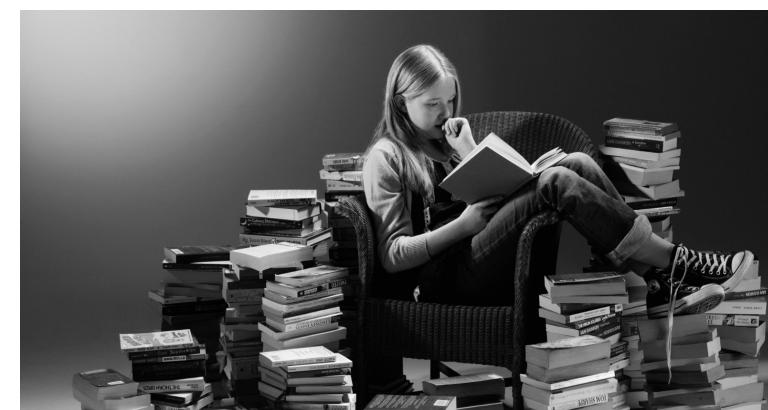
Dövrümüzde internet mədəni səviyyəmizi yüksəltmək yerinə mədəniyyətimizi elimizdən alır. Xüsusi səzgəc sistemi olmayan sosial şəbəkələrdəki yazımlar, videolar mədəni insanı pozmağı hədəfləyib. Söyüşlə dənisanlar, təhqir ilə video çəkənlər, kamerası qarşısında ədəbsiz hərəkətlər edib hədiyyə gözləyənlər, onlara baxan milyonlarla insan, hədiyyə göndərən minlərlə yelbeyin – hazırlı mənzərə budur.

Bütün bunların fonunda mədəni səviyyəsini qoruyan, ətrafına mədəniyyət dağıdan, ədəb paylaşımlar da var, lakin baxış sayı çox az olan kontentləri var. İnsanlar öz mədəni səviyyəsini qaldırmak istəmir, bayağılaşan, mədəniyyətsizləşən, ədəbsizləşən kütə hər gün bir az da böyüür. Bunun fonunda mədəni istehlak da transformasiyaya uğrayır, mədəniyyətsiz istehlak forması meydana çıxır.

Mədəni davranış təbliğ edən, mədəniyyət yayan aydınlar sosial şəbəkələrin tələblərinə, təzyiqlərinə dözmürlər, zamanla internetin arxa səhifələrinə köçürələr. Onlara özləri kimi azsayı aydınlar baxır sadəcə, mədəniyyət alış-verişini etmək üçün.

Mədəni istehlak səbetində kitab, teatr, muzey olan, rüsvayılıq, ədəbsizlik, mədəniyyətsizlik nümayiş etdirməyən çox az mədəni və tanınmış sima insan var internetde. Onlar bu vəziyyətə nə qədər tab gətirə biləcəklər, maraqlıdır...

Lale Mehrali

Teatrların məsəni istehlakımızda roluna gəlince isə, teatrlar mədəniyyətin yarandığı ilk ocaqlar olub desək, yanılmayıq. Azərbaycan teatrının banisi Mirzə Fətəli Axundzadənin "teatr həm güldürməli, həm də düşündürməlidir" devizi ilə yaratdığı illə tamaşalarдан olan "Müsyo Jordan və dərvish Məstəli şah", "Molla İbrahimxəlil kimyagər", "Sərgüzəsti-vəzir-xani-Lənkəran" kimi komedyalar dövrün insanının mədəni səviyyəsini yüksəlmək məqsədi gündürdü. Bu o dövr idi ki, insanlar teatrları əxlaqsızlıq, allaha zidd gedənlərin yığındığı ünvan kimi göründü.

Qadın rolunu kişilərin oynadığı, kitab, qəzet oxumayan xalqa teatrın nə olduğunu anlatmağa çalışan teatrlarda mədəni istehlak səviyyəsi də çox zəif idi. Həsən bəy Zərdabi, Nəcəf bəy Vəzirov, Əbdürəhim bəy Haqverdiyev, Cəlil Məmmədquluzadə, Üzeyir Hacıbəyli, Sıdqi Ruhulla, Mirzəağa Əliyev, Abbas Mirzə Şərifzadə kimi

vəziyyət deyil. Kinoya olan maraq fərqlidir – reklamı elə hazırlanın, tanıtım tədbirləri keçirilən yeni filmlərə gedənlər çoxdur. Kinoteatrlar xüsusi gənc nəsl üçün cəlbədicidir.

Televiziya mədəniyyət verirmi?

Hamımız bilirik, televiziya çox təsirli bir təbliğat vasitəsidir. Televiziya cəmiyyətin mədəni səviyyəsini yüksəldə də bilir, azaltmağı da bacarıır. Televiziya əxlaqı, ədəbi, ərkani ən pik həddə də qaldıra bilər, en dibe endirə də bilər. Televiziya verilişlərinin cəmiyyətə töhfə verdiyi, mədəni səviyyəsini yüksəltdiyi dövrlər çox-çox illər geridə qaldı. İndi mənəvi dəyərlərə uyğun, cəmiyyəti düzgün istiqamətə yönəldən, mədəni istehlakı gücləndirən, ailəlikcə, böyüklü-kicikli izlədiyimiz efir yoxdur, əvezində əxlaqdan yoxsul, mədəniyyətdə bixeber şouları yetərinçdir.

Ailə biabırçıqlarının, məhrəm

Kitab və mədəniyyət – iki yaxın dost

Hər xalqın gələcəyi, mədəni səviyyəsi əhalinin oxuma vərdişi ilə ölçülür. Kitab oxuyan insan intellektli, mədəni, düşünen olur, mütləkə edən insan müqayisə edir və neticə çıxarır. Mədəni səviyyənin yüksəlində, mədəniyyət istehlakında kitabların rolü böyükdür. Mədəni cəmiyyət o zaman formalaşır ki, insanlar mütləkə sevir, sullarına cavabı kitabda tapmağa çalışır. Kitab oxumaq təkcə şəxsi seçim deyil, bu həm də mədəni məsuliyət və en mədəni istehlakdır. Kitab oxuyan insan tekce özünü deyil, ətrafını da dəyişdirir, gözəlləşdirir. Mütləkəni sevən insan pis niyyətli, pis düşüncəli, xəbis ruhlu ola biləməz, çünki bütün kitablar insana yaxşılığı, xeyrxahti aşılayır.

Xalqlar, millətlər, ölkələr tarixinin yaddaşında müxtəlif formada hekk ola bilir: zorakılıq ilə, istilaçı siyaseti ilə, mədəni səviyyəsi ilə və s. Bütün bunları özündə eks etdirən isə kitablardır, çünki biz tarixdə baş verənləri kitablardan öyrənirik. Bu səbəbdəndir ki, tarixin bütün dövrlərində adil hökmərlər kitabın etdikləri deyər ilə əbədiləşiblər. Tarix nə elmi, alımları, kitabxanaları müqəddəsələşdirən hökmərlər unudur, nə də kitabları və kitabxanaları yandırın, alımları təqib edənləri, asdırınları, dərisini soyanları, diri-dirili məzəra qoyanları.

Azərbaycan tarixində elm ən çox onun dövründə dəyər görüb, söz ən çox onun tərəzisindən əgir gəlib: həm hökmədar, həm də ədib kimi kitablara verdiyi dəyər, alımları, şairlərə göstərdiyi hörmət yadda qalan hökmədar – Şah İsmayıllı Xətənin sarayında elm və ədəbiyyata böyük diqqət göstərilib, şairlər, alımlar, xəttatlar, tarixçilər onun himayəsi altında fəaliyyət göstəriblər. Xətənin adı mədəniyyətə, kitabla, sözle qoşa çəkilib həmişə. Ümumiyyətə, Səfəviler dövrü yalnız hərbi-siyasi yüksəliş deyil, həm də mədəni dırçəliş dövrü oldu. Tarix Xətəni həm qılıncı, həm də qələmi ilə öz yaddasına hekk etdi.

İsfahanda kitabxanalar və məktəblər açdırın, şairləri, alımları,